

Aikakauden kuvat

Kesän 2023 *Trion* tekstit yllyttivät pääkirjoitusta kirjoittaessani jälleen kerran aivovoimisteluun, joka kohdallani usein tarkoittaa analogioita ja aasinsiltoja. Tällä kerralla ajatukseni kulkivat maailmannäyttelyistä ja kulttuuridiplomatiasta Suomen ja Ukrainan kansojen yhteneviin kohtaloihin sekä ajan hengen tavoittamisen vaikeuteen niin menneen kuin nykyajankin osalta. Mitä ja millaisia ilmiöitä ja tapahtumia valita ajankuvan hahmottamiseksi, jos aiheena on suomalaisen mieskuoron konserttikiertue Yhdysvaltoihin keväällä 1939? Miten se, että nykyhetkestä käsin tiedämme, mitä oli tapahtuva, vaikuttaa ajankuvan muodostamiseen? Entä käsityksemme omasta ajastamme, osin tiedostamattomat ja monin muin tavoin rajoittuneet; eikö tapa, jolla ymmärrämme omaa aikaamme, ole lähtökohtaisesti erilainen kuin historiallisen tilanteen ”haltuunotto”? Millä tavoin ennen eläneiden näkemys omasta ajastaan – esimerkiksi sitä kautta, mitä sanomalehdet katsovat kertomisen arvoiseksi – voisi auttaa meitä ymmärtämään oman aikamme ilmiöitä ja odotuksiamme meille vielä tuntemattomasta tulevaisuudesta? Ja vielä: miten kaikki tämä liittyy anakronismin ilmiöön, joko tarkoitukselliseen tai tarkoittamattomaan?

Inari Tillin artikkeli ”Tärähdyttävät sankarit New Yorkin maailmannäyttelyssä 1939 – Mieskuoro Finlandia kulttuuridiplomatian instrumenttina” valottaa Suomessakin tutun kulttuuridiplomatian keinoja miltei sadan vuoden takaa. Mieskuoro Finlandian konserttituree Yhdysvaltoihin ja New Yorkin maailmannäyttelyyn keväällä 1939 keskellä kiristyvää maailmantilannetta panee miettimään, miten vähän historian rakenteet ja prosessit muuttuvat. Tutulta vielä tänäkin päivänä tuntuvat tietynlainen ”hypetys” sekä ”Suomi mainittu” -ilmiö. Ne kertovat pienen kansakunnan tarpeesta tulla huomioiduksi tai edes havaituksi.

Samankaltaista kuorodiplomatiaa harrastaa ja harrasti myös nykyinen ja sadan vuoden takainen Ukraina. Joulukuussa 2022 Carnegie Hallissa maalle sympatiaa ei kuitenkaan laulanut mieskuoro vaan heleä-ääninen lapsikuoro.¹ Miltei kuukaudelleen sata vuotta ennen tätä teki samassa salissa maansa kulttuuria tunnetuksi 1918 itsenäiseksi julistautuneen Ukrainan valtiollinen kuoro. Molemmissa konserteissa suurimman suosion sai säveltäjä Mykola Leontovytšin (1877–1921) sovittama ”Shchedryk”. Tämä pääskyselästä kertova ukrainalainen kansanlaulu levisi pian maailmalle uusien sanoin nykyisinkin tunnettuna joululauluna ”Carol of Bells”. (Peresunko 2019.)

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=rdR7rUsPNnA>

Ontuviin historiallisiin analogioihin lienee yhtä helppo sortua kuin anakronismeihin ja liian nopeiden johtopäätösten tekemiseen. Anakronismeihin on historiantutkimuksessa perinteisesti suhtauduttu kriittisesti, vaikka ne voisivatkin tarjota kiinnostavia kysymyksenasetteluja esimerkiksi silloin, kun historiallista taidetta tulkitaan nykyajasta käsin (ks. Kuusamo 2021). Heräsin pohtimaan, millaisia erilaisia anakronismeja voikaan olla, johtuen nyt vaikkapa lehtien, tässä tapauksessa *Trion*, joskus varsin hitaista julkaisuaikatauluista. Lukijan suhde tekstin kirjoitushetken nykyaikaan ja sitä myöten historialliseen perspektiiviin hämärtyy, mikäli artikkeli julkaistaan huomattavasti sen kirjoittamisen jälkeen. Näin on Tillinkin artikkelin tapauksessa. *Triossa*, kuten monessa muussakaan tieteellisessä lehdessä, ei ilmoiteta käsikirjoituksen toimitukseen saapumis- ja sen julkaisupäätöksen päivää, ainakaan toistaiseksi. Lukija ei siis voi tietää, että Tillin käsikirjoitus on saapunut lehteen jo elokuussa 2022. Tekstin aktiivinen kirjoittaminen lienee näin ollen tapahtunut saman vuoden ensimmäisellä puoliskolla, ja siis ainakin osin ennen Venäjän laiton- ta hyökkäystä Ukrainan 24.2.2022² – puhumattakaan ukrainalaisen lapsikuoron hyvätahdon kiertueesta vuoden 2022 lopussa, jolloin julkaisupäätöskin oli jo tehty. Maailmanpoliittinen näköala ja ymmärrys oli silloin aivan toinen kuin pääkirjoituksen kirjoittamisen hetkellä kesäkuussa 2023.

Alkukesän 2023 tilanteessa en kuitenkaan voi olla ajattelematta yhteyksiä yhtäältä Suomen ja Ukrainan sotien välisen kuorodiplomatian ja toisaalta 1930-luvun lopun ja nykyajan välillä, onhan Venäjän hyökkäys Ukrainan rinnastettu omaan talvisotaamme Krimin miehityksestä 2014 lähtien (Suomi 2014). Geopolitiikka, mahtimaiden tai sellaisiksi itsensä kuvittelevien pienempiensä kohdistuvat hyökkäykset ja paluu protektionistiseen talouspolitiikkaan ovat pelottavallakin tavoin osa oman aikamme kuvaa samankaltaisesti kuin keväällä 1939. Silloin Hitlerin Saksa oli pian valloittava ensin Sudeettialueen ja sitten koko Tšekkoslovakian, ja hyökkäys Puolaan oli alkava syyskuun ensimmäisenä päivänä. Neuvostoliiton hyökkäyssotaa Suomeen ennakoi sen vaatimus vuokrata itäisen Suomenlahden keskellä olevat sotilaallisesti tärkeät saaret. Tässä painostavassa tilanteessa jämäkän mieskuoron lähettäminen Yhdysvaltoihin kirkastamaan kuvaa pienestä Suomesta demokraattisena ja itsenäisenä valtiona on varmasti näyttänyt ainakin lähtömaassa erityisen merkitykselliseltä. Jotain samankaltaista lienee koettu 1920- ja 2020-luvun sekasortoisessa ja yhtenäisyyttä hakevassa Ukrainassa.

Menneen aikakauden ilmapiirin tai ajan hengen tavoittaminen on aina hankalaa ja historiantutkimuksen menetelmiin perehtymättömille jopa arveluttavaa. Miten voisin muodostaa oman perspektiivin vuoden 1939 alkupuolen aikaan? Aloitin perehtymisen tutustumalla Wikipediaan listattuihin vuositapahtumiin ja niiden taustoihin. Vaikka maailmanpoliittinen tilanne olikin varsin synkkä, ei sodan mahdollisuus vielä keväällä 1939 ehkä näyttänyt väistämättömältä saatikka itsestään sel-

² <https://um.fi/venajan-hyokkays-ukrainaan>

vältä – näinhän ajattelen ja toivon nytkin. Kansakunnan hyvinvointiin oli juuri tehty merkittäviä parannuksia, vaikka tammikuussa Suomen jääkiekkomaajoukkue olikin Baselin maailmanmestaruusturnauksen ensikertalaisena hävinnyt kaikki ottelunsa. Vuoden alussa oli astunut voimaan ikäihmisten toimeentuloa turvaava ensimmäinen kansaneläkelaki. Toukokuussa olivat vuorossa vuoden 1922 työsopimuslain tilalle säädetyt uudet vuosilomalait. Ne turvasivat jopa 5–12 päivän palkallisen loman (Työntekijäin vuosilomalaki 110/1939; Laki kunnan ja muun julkisen yhdyskunnan viran- ja toimenhaltijain vuosilomasta eräissä tapauksissa 111/1939). Taiteen ja tieteen hyvinvointiinkin oli tulossa uusia rakenteita. Suomen Kulttuurirahasto perustettiin Kalevalan päivänä kansalaiskeräyksen ja muiden lahjoittajien turvin. Vielä ei ollut tiedossa, että tammikuinen laki Suomen Akatemiasta ei koskaan astuisi voimaan sellaisenaan, vaan vasta vuosina 1948–70 tulisi toimimaan niin kutsuttu Vanha Akatemia 16 palkallisine akateemikkoineen.

Menneen tavoittaminen toki edellyttää Wikipedia-listaa huomattavasti laajempaa perehtymistä, eikä tietysti nykyisyyttäkään ole helppo hahmottaa. Missä määrin kohtaamme jotain aivan uutta, ja milloin asiat tuntuvat toistuvan samanlaisina – ja kuitenkin uudessa perspektiivissä? Muun muassa tätä pohtii Erkki Huovinen tämän numeron kirja-arviossaan professori emeritus Matti Huttusen musiikin oppi- ja aatehistoriaa käsittelevästä kokoomateoksesta. Miten voimme edes kuvitella hahmottavamme erilaisia ajassa tapahtuvia murroksia ja niiden merkityksiä ilman syvällistä katsetta taaksepäin, ilman sitä, että eri aikojen käsitykset ja tapahtumat voivat ikään kuin keskustella keskenään, valottaa toisiaan ajassa?

Kun New Yorkin 1939 maailmannäyttelyn tunnus oli *Building the World of Tomorrow New York*, Osakan maailmannäyttely 2025 on valinnut päällisin puolin katsottuna varsin samankaltaisen teeman: *Designing Future Society*³. Tarkasti ottaen sen perspektiivi ja asenne niin elinympäristöömme kuin sen muokkaamiseenkin on kuitenkin mielestäni erilainen. Teema antaa toiveikkaasti ymmärtää, että emme enää ylimielisesti rakentaisi – ja samalla tuhoaisi – maailmaa vaan muotoilisimme yhteiskuntaa, toivottavasti sellaiseksi, joka säilyttää tulevaisuuden myös lapsenlapsillemme.

Laajentaakseni nykyajasta käsin listattua vuositapahtumien kokoelmaa vierailin Kansalliskirjaston digitaalisessa sanomalehtikokoelmassa ja tutustuin aikalaisten valintoihin uutisoinnin arvoisista sattumuksista. Etsin Helsingin Sanomain ja Uuden Suomen uutisista nykyisestä perspektiivistä katsoen tutun tuntuisia aiheita Tillin artikkelin ajoilta alkuvuodesta 1939. Löytyivätpä ne Mieskuoro Finlandian matkastakin kertovat jutut. Mutta etusivuja hallinneet raportit valtioiden välisistä kahnauksista ja Espanjan pian diktatuuriin päättyvästä sisällissodasta eivät ole kaukana nykytodellisuudesta. Seuraavassa on joitakin esimerkkejä muista minulle *déjà vu* -tunteen herättäneistä uutisotsikoista. Lukija voi halutessaan itse pohtia, miten ne sisältöineen voisivat valottaa nykyaikaa sekä sitä, millä tavoin omaan ymmärryk-

³ <https://www.bie-paris.org/site/en/all-world-expos>

seemme talvisotavuoden keväästä vaikuttaa silloisten tapahtumien samankaltaisuus nykyisyyden kanssa.

HS 9.1.1939. Aino Kallas: Kirjan kohtalo.

HS 1.2.1939. Rajaseutuolot viime vuonna tyydyttävät. Tänä vuonna rajaseututoimintaa tehostetaan entisestään.

US 12.2.1939. Ruotsin puolustusmäärärahoja korotettu 60 milj. kruunulla uudessa budjettiehdotuksessa. 27,4 milj. kr. sotalaivojen rakentamiseen.

HS 14.2.1939. Kaupunkien menot nousseet huomattavasti. Lainavaroja käytetään yhteensä 310 milj. mk. Nousukauden pysähtyminen näkyy kuitenkin jo talousarvioissa.

US 19.2. 1939. Yliopiston vanha rakennus korjataan kauttaaltaan tänä vuonna.

US 19.2. 1939. Kuluva talvi kaikkein vähäjäisimpiä 26 vuoteen.

HS 25.2.1939. Laki yleisestä lääkärinhoidosta hyväksytty. Sen yhteydessä eduskunta lausuneen toivomuksen kansakoulujen koululääkäreiden tehtävien täydentämisestä.

US 3.3.1939. Sairaanhoidajatarpula kärjistynyt. Viime vuonna lähes 200 tapauksessa ei vakinaiseen paikkaan ollut ainoatakaan hakijaa. Pikaisia toimenpiteitä sairaanhoidajatarpulan ratkaisemiseksi.

US 28.3.1939. Kolme sutta ammuttu lentokoneesta käsin. Kuusipäinen susilauma osui lentokoneen eteen.

HS 31.3.1939. Uusia nikkeli löytöjä Nivalassa.

US 22.4.1939. Tullihallituksen pääjohtajan matkalaskut. Valtionvarainministeriö pyytänyt selitystä.

Helteisellä vuoden 2023 juhannusviikolla mieleni palaa kuumaan kesään 1939 talvisodan alla, mutta ennen kaikkea juuri tälläkin hetkellä, näitä sanoja kirjoittaessani, sodasta kärsivään Ukrainaan. Vakavan aiheen päätteeksi sopinee alkuvuoden 1939 uutiskuva vakavista Sibelius-Akatemian professorismiehistä. Viimeinen pääkirjoitukseni päättyy siten loppukevennykseen pienenä toivon signaalina – sen jälkeen, kun olen ensin kiittänyt lehden koko toimituskuntaa hyvästä yhteistyöstä.

Ajankohtaansa kuvastava *all male panel* Helsingin Sanomissa 18.3.1939:

Sibelius-Akatemian vastanimittetyt professorit eilen koolla. Vasemmalta Selim Palmgren, Ilmari Hannikainen, Ernst Linko, Elin Mårtensson, Leo Funtek ja Oiva Soini.

LÄHTEET

- Kuusamo, Altti 2021. Uusien aikaorientaatioiden ongelma taidehistoriassa–anakronismi, kronotopia ja heterokronia. *Tahiti – Taidehistoria tieteenä* 11(2), 49–62.
<https://doi.org/10.23995/tht.112169>
- Laki kunnan ja muun julkisen yhdyskunnan viran- ja toimenhaltijain vuosilomasta eräissä tapauksissa 111/1939. Suomen säädöskokoelma.
- Peresunko, Tina 2019. 100 Years of Ukraine’s Cultural Diplomacy: The European Mission of the Ukrainian Republican Capella (1919–1921). *Kyiv-Mobyla Humanities Journal* 6, 69–89.
<https://doi.org/10.18523/kmhj189010.2019-6.69-89>
- Suomi, Juhani 2014/1973. Kerran viel’. Toisen painoksen esipuhe 1973 julkaistuun teokseen *Talvisodan tausta. Neuvostoliitto Suomen ulkopoliitikassa 1936–1938*. Helsinki: Tammi.
- Työntekijäin vuosilomalaki 110/1939. Suomen säädöskokoelma.